

УКРАЇНЬСКА ГАЛИЦЬКА АРМІЯ – ЗБРОЙНІ СИЛИ ЗУНР

Борис Йосипович Тищик

*кандидат юридичних наук, професор кафедри історії держави,
права та політико-правових учень Львівського національного
університету імені Івана Франка (м. Львів)*

У серпні 1914 р. почалась у Європі Перша світова війна. Її ініціаторами виступили Австро-Угорська та Німецька імперії. Але війна не принесла їм успіху, на який вони розраховували. Після перших перемог настав для них та їх союзників час поразок. Війна призвела у багатьох країнах Європи до загострення соціально-політичних відносин, особливо, національно – визвольних рухів. Поневолені у різний час могутніми і розвиненими державами менші народи Європи і світу піднімались на боротьбу, добиваючись незалежності, створення власних суверенних держав. У лютому 1917 р. було повалено самодержавство у Росії, у жовтні 1918 р. розпалась Австро – Угорська багатонаціональна імперія, у листопаді проголошено республікою Німеччину. Проголосили свою державну незалежність восени 1918р. Угорщина, Чехословаччина, Югославія, Польща. Вирішили скористатись сприятливою соціально-політичною ситуацією і українці Східної Галичини(цей край перебував у складі Австро–Угорщини з 1772 р. коли відбувся так званий перший поділ Речі Посполитої).

Створена у Львові у якості представницького органу українців 18 жовтня 1918 р. Українська Національна Рада вирішила, не гаючи часу, проголосити Східну Галичину разом з Північною Буковиною і українськими комітатами(районами) Закарпаття автономною(а через кілька днів – незалежною) Українською державою. Остання подія мала місце 9 листопада 1918 р. Назву цієї держави встановлено таку: Західно – Українська Народна Республіка. Найвищим(законодавчим)

її органом стала УНРада, президентом(головою) якої обрано Є. Петрушевича, створено уряд – Державний секретаріат на чолі з прем'єром К. Левицьким, почалось формування інших ланок державного апарату, прийнято тимчасову конституцію країни. Це було подією епохального значення: після 569 років бездержавності, панування чужоземних, ворожих українцям держав – українці Східної Галичини відновили свою власну, суверенну державність.

Проте, ця знаменна для них, історична подія не далась безболісно і безкровно. На землі усієї Галичини, у тому числі – Східної, української заявили перед усім світом свої претензії поляки(Польща відновила свою незалежність 11 листопада 1918 р.). Причому не просто заявила, а відразу почали проти ЗУНР збройну боротьбу, яка набирала все більшого розмаху.

Отож, вже 1 і 2 листопада УНРада опублікувала звернення до усіх вояків і офіцерів – українців колишньої австро-угорської армії стати на захист рідного краю від агресорів. 2 листопада аналогічний заклик було звернено до всього боєздатного чоловічого населення краю. Військовими справами у той час керувала Головна команда українських військ, яку очолював отаман Дмитро Вітовський.

Між тим, польська влада, захопивши Перемишль та інші українські прикордонні території, а також Львів, перекидала до Східної Галичини все нові війська, техніку, боєприпаси та ін. У складі польського війська воювали з українцями навіть американські льотчики-добровольці.

Отож, для українських властей ставала все нагальнішою потреба створити регулярні збройні сили. Призначено Генерального отамана(командуючого) українських військ. Ним став полковник Гнат Стефанів(в австро-угорській армії генералів-українців не було).

13 листопада Державне секретарство(тобто міністерство) військових справ (ДСВС) видало важливе розпорядження. Вся територія Української держави була поділена на три військові області «А» – Львів; «Б» – Тернопіль, «В» – Станіславів(нині Івано-Франківськ). Кожна з областей поділялась на 4 військові округи,

округи – на повіти («Львів» – 19 повітів; «Тернопіль» – 19 повітів; «Станиславів» – на 21 повіт).

Була також оголошена часткова мобілізація здатних до військової служби чоловіків 1883–1900 років народження. Інші мали стати на військовий облік. Звільнялись від військової служби службовці державної адміністрації, судівництва, пошт і телеграфу, залізниці, вчителі, учні середніх шкіл, а також особи за станом здоров'я чи сімейним станом. Мобілізація не стосувалася національних меншин, а тільки українців.

Оголошена мобілізація була із розумінням зустрінута населенням ЗУНР. Про це свідчать численні повідомлення тогочасної преси, спогади учасників тих подій, архівні документи та ін. 13 листопада УНРада затвердила текст присяги для військовослужбовців. Тоді ж, у листопаді ДСВС видало наказ, згідно з яким окружним військовим командам, які очолювались окружними комендантами, належало негайно скласти списки усіх офіцерів-українців, з зазначенням їх звань, загальної і військової освіти, бойового досвіду і надіслати їх до ДСВС. Належало також виявити і взяти на облік усі військові склади, споруди, казарми, військове майно, зброю, особливо скоростріли(кулемети), гармати, літаки, обмундирування, взуття, медикаменти, продовольство.

Отож, надалі Головна команда українських військ разом з ДСВС приступили до формування збройних сил ЗУНР, які отримали назву Українська Галицька Армія (УГА). Час для цього був найвищий, бо 21 листопада польське військо зайняло Львів, опанувало залізничну колію Перемишль-Львів, якою до українського краю перекидалися все нові підкріплення.

У структурі УГА спочатку були такі роди військ і служби: піхота, кіннота, артилерія, санітарна та ветеринарна служби, військове судівництво, інтендантська служба, канцелярська служба. Згодом, у грудні – січні, появились ще й інші роди військ і служби: повітряні сили («летунський» відділ), які очолив син Івана Франка, поручник Українських січових стрільців Петро Франко, саперний кіш і ін.

А 4 лютого 1919 р. ДСВС видавало наказ про організацію духівництва Українського війська (капеланської служби). При ДСВС утворено «Вищий духовний уряд – Преподобництво(його очолив о. Микола Їжак), при Головній команді – Польове преподобництво, у військових частинах – капеланство. Крім своїх безпосередніх, релігійних обов'язків, капелани вели «метрики смерті» про загиблих у боях чи померлих у лікарнях вояків, повідомляли їхні родини, проводили вінчання військовослужбовців, оформляли їхні заповіти і ін.

В УГА були встановлені такі військові звання: стрілець, старший стрілець, вістун, десятник, старший десятник, підхорунжий, хорунжий(молодший лейтенант), сотник(капітан), отаман(майор), осавул(підполковник), полковник, генерал – четар, генерал-поручник, генерал-сотник.

Рішенням УНРади від 13 листопада 1918 р. і розпорядженням ДСВС від 5 грудня військовослужбовцям встановлено державну платню(диференційовано) військову форму, відзнаки, норми відпуску продовольства.

Особлива увага з боку ДСВС приділялася підбору старшинських (офіцерських) кадрів. Старшинами в УГА призначалися, як правило, старшини-українці колишньої австро-угорської армії, тобто ті особи, які мали відповідну військову освіту і військовий, особливо – бойовий досвід. Особи, які претендували на присвоєння офіцерського звання, мали представити необхідні документи та здати спеціальний офіцерський іспит при окружній військовій команді(на нижчі звання). Вищі звання, починаючи з поручника, присвоювало ДСВС. Щоб не допустити анархії, самозванства, регулярно(раз на три місяці) ДСВС публікувало «Списки іменуваних у війську».

Необхідно відзначити, що вже на початок 1919 р. була утворена доволі чисельна – біля 125-тисячна дисциплінована і патріотично налаштована українська армія, яка твердо стала на захист рідного краю.

Збройні сили ЗУНР очолювала головна команда українських військ, яка поділялася на різні відділи – оперативний, розвідки, зв'язку, летунства і ін. Персонально на чолі УГА був поставлений Начальний

вождь, при якому знаходився генеральний штаб. На цю посаду з великої України був запрошений бойовий генерал М.Омелянович – Павленко, а начальником штабу – полковник Є.Мишковський. Вони здійснили реформування структури УГА з точки зору тогочасних вимог ведення війни. Отож, у складі УГА було утворено три корпуси. Перший корпус, який займав фронт від Сокаля по Жовкву – Яворів, очолив полковник В.Курманович; другий корпус оточував Львів. Його очолив полковник М.Тарнавський; третій корпус займав фронт від Львова по Карпати. Його очолював полковник Г.Коссак (потім – А. Кравс).

До складу кожного корпусу входило по 4 піхотні бригади. Кожна бригада складалася з 3 – 5 піхотних куренів, полку артилерії, кінної сотні, технічної сотні, сотні зв'язку і допоміжних відділів (санітарного інтендантського і ін.). Кожна бригада мала свій порядковий номер і назву (регіону, звідки черпала резерви і поповнення). У боях з поляками особливо прославилась Коломийська бригада, сформована з гуцулів-добровольців. Скажімо, з одного тільки села Космач до УГА записалось добровольцями 178 осіб, у тому числі навіть старшого віку – по 50–60 років.

Отож, коли зважити, що ще понад 100 тис. українських вояків і старшин колишньої австро-угорської армії знаходились у полоні в Італії, Сербії, Росії і ін., або не встигло повернутись з фронтів до рідного краю, то можна зробити висновок, співставляючи кількість військ ЗУНР до кількості українського населення, що боротьба за визволення рідної землі від іноземного гніту, за свій народ, свою державу набула масового, всенародного характеру, і сама УГА була народною, глибоко патріотичною армією.

У ній служило, до того ж переважно добровольцями, багато патріотів, переважно з середовища інтелігенції – вчителів, інженерів, лікарів, художників, студентів, учнів старших класів гімназій. Письменники і поети – вояки і старшини УГА, створили про боротьбу українського народу у ті роки, і УГА низку прекрасних патріотичних пісень, які нині співає вся Україна, високохудожніх прозових і поетичних творів. картин.

Ось як оцінював боротьбу тих років за створення суверенної Української держави професор Йоркського університету у Торонто (Канада) Орест Субтельний: «На відміну від східноукраїнських урядів ЗУНР чітко і швидко створила свій державний апарат... Галичани не займалися поширеними на сході радикальними експериментами... Незважаючи на запеклу війну, яку нав'язали західноукраїнській державі, їй вдалося забезпечувати на своїй території стабільність і порядок... Чи не найбільш вражаючим організаторським досягненням західноукраїнського уряду стала Галицька армія».

Література

1. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія. – Івано – Франківськ: «Сіверія», 2001.
2. *Литвин М. Р., Науменко К. Є.* Історія ЗУНР. – Львів: «Олір», 1995.
3. *Субтельний О.* Україна. Історія. – Київ: «Либідь», 1991.
4. *Тищик Б. Й.* Західно Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права. – Львів: «Тріада плюс», 2004.

АКТ СОБОРНОСТІ 1919 РОКУ: СПРОБА ЮРИДИЧНОГО АНАЛІЗУ

Ігор Борисович Усенко

*кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
завідувач відділу історико-правових досліджень
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
(м. Київ)*

Знаменна подія нашої історії, яка здебільшого відома під назвою «Акт злуки Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки 22 січня 1919 р.» або «**Акт соборності 1919 року**» для глибшого усвідомлення її суті і значення, вимагає не лише історичних та політичних, а й деяких суто юридичних оцінок.